

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een voetnoot over klassiek, dogmatisch juridisch onderzoek

Wissink, M.; Sombroek-van Doorm, M.; Leun, J. van der; Ellian, A.; Boom, W. van

Citation

Wissink, M. (2021). Een voetnoot over klassiek, dogmatisch juridisch onderzoek. In M. Sombroek-van Doorm, J. van der Leun, A. Ellian, & W. van Boom (Eds.), *Cum Suis: Vriendenboek Carel Stolker* (pp. 213-217). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3463989>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3463989>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

EEN VOETNOOT OVER KLASSIEK, DOGMATISCH JURIDISCH ONDERZOEK

*Mark Wissink*¹

Het antwoord op het verzoek om bij te dragen aan een bundel ter gelegenheid van het afscheid van Carel Stolker van de Universiteit Leiden ligt voor de hand: natuurlijk doe ik dat. Ik ken Carel sinds ik medio jaren tachtig van de vorige eeuw (dat klinkt als heel lang geleden) bij hem in het laatste jaar van mijn studie het 'Practicum Burgerlijk Recht' volgde en daarna mijn afstudeerscriptie bij hem schreef. Hij was een goede en enthousiasmerende docent. Later werkten wij een aantal jaren gelijktijdig bij de Afdeling Burgerlijk Recht, waar Carel een ervaren collega was bij wie je met je vragen terecht kon. Daarna schoot Carels carrière als een komeet door de Leidse Faculteit Rechtsgeleerdheid en Universiteit, terwijl mijn loopbaan afboog in andere richtingen. In het circuit van civilisten bleven we elkaar met een zekere regelmaat tegenkomen. Zo zitten we al jaren in een redactie van een populaire wetseditie.

Het verzoek om een stukje voor deze bundel te schrijven ging vergezeld van een royale lijst met juridische, bestuurlijke en andere thema's waarover geschreven kon worden, al was de lijst niet limitatief bedoeld zodat het aan de fantasie van de auteur werd overgelaten eventueel nog weer een ander terrein te betreden. Zo'n lijst is een mooie manier om de breedte van Carels belangstelling en loopbaan te illustreren. Deze bijdrage betreft het thema 'de rol van de rechtswetenschap'. Mijn opzet is bescheiden. Ik zeg iets over mijn eigen ervaringen met het door Carel hierover aangezwengelde debat en plaats en passant een verlate voetnoot.

DE KNUPPEL IN HET HOENDERHOK

In 2003 gooide Carel Stolker de knuppel in het juridisch-wetenschappelijke hoenderhok door zijn vakgenoten aan te spreken op de wetenschappelijkheid van hun discipline en hun methoden.² Dat was niet de eerste keer dat een dergelijk debat opblaaide en zal ook wel niet de laatste keer zijn. Maar de analyse en aanbevelingen van Carel sloegen op dat moment in en hebben in de daarop

1 Mark Wissink is hoogleraar privaatrecht, in het bijzonder verbintenissenrecht, aan de Rijksuniversiteit Groningen en advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden.

2 Stolker 2003.

volgende jaren aanleiding gegeven tot veel debat onder juristen.³ Het debat is breed uitgewaaierd en, hoewel wellicht over zijn (voorlopig) hoogtepunt heen, nog niet tot rust is gekomen.⁴ Het debat gaat om vragen als: wat moet onder juridisch onderzoek worden verstaan, wat voor soorten juridisch onderzoek zijn er, wat is de aard van dat onderzoek, waarom is dat wetenschappelijk, welke eisen worden gesteld aan dat onderzoek, wat is de publicatiecultuur, welke fora worden bediend, wat is het belang van dat onderzoek voor de rechtspraktijk en omgekeerd? Het debat vindt goeddeels plaats tussen juridisch onderzoekers, maar is niet zuiver voor intern gebruik binnen de discipline bedoeld. Het heeft ook een externe component, namelijk het aan beoefenaren van andere disciplines inzichtelijk(er) maken van de aard en kwaliteit van verschillende soorten juridisch onderzoek. Dat laatste is uiteraard geen doel op zich. Het staat mede in functie van de financiering van onderzoek.

Het is niet vreemd dat Carel in 2003 een gevoelige snaar raakte. Onderdeel van het debat is de gedachte dat juridische onderzoekers over het algemeen heel goed (menen te) weten hoe ze te werk gaan, maar het moeilijk vinden om dat uit te leggen aan beoefenaren van andere disciplines. Juridische onderzoekers vinden het ook lastig om de kwaliteit van juridisch onderzoek inzichtelijk te maken aan de hand van indicatoren die ook voor niet-juristen als zodanig herkenbaar zijn. In zijn artikel illustreerde Carel die begripsmatige kloof met een gesprekje dat hij had met de toenmalige decaan van de Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen bij gelegenheid van de verhuizing van de Leidse juridische faculteit naar het gebouw van het voormalige Kamerlingh Onnes Laboratorium. Het gesprek kwam op het verschijnsel wetenschap en, aldus Carel: “De decaan was niet overtuigd van de wetenschappelijkheid van het juridisch onderzoek. Om de sfeer een beetje goed te houden, ontliep ik de discussie: ‘Onze officiële naam is dan ook de Faculteit der Rechtsgeleerdheid’. ‘Ja’, antwoordde hij, ‘geléerd zijn jullie wel.’” Dat laatste was misschien niet uitsluitend als een compliment bedoeld.

De kloof tussen juridische onderzoekers en beoefenaren van veel andere disciplines is, denk ik, voor velen een herkenbaar verschijnsel. Een van de eerste keren dat ik ermee werd geconfronteerd was als lid van een multidisciplinair samengestelde commissie die onderzoeksgelden moest verdelen. Een voorstel voor een rechtsvergelijkend onderzoek op het terrein van het strafrecht werd door een socioloog in de commissie afgedaan met de opmerking dat strafrecht overall hetzelfde is. De juridische collega die naast mij zat, toevallig een hoogleraar strafrecht, was na die opmerking aanvankelijk met stomheid geslagen en met mij was niet veel beter gesteld. Hoe kon iemand die duidelijk geen verstand van zaken had, dat nu zeggen? In eerste instantie denk je dat zo’n opmerking wordt gemaakt uit onwetendheid. Maar misschien sprak deze socioloog vanuit

3 Zie onder veel meer bijvoorbeeld Asser/Vranken, Algemeen deel ****, 2014 en Smits 2009.

4 Zie recent Wibier 2020; Verheij 2020.

een theoretisch denkraam waarin strafrecht een institutie is met een in alle (westerse) samenlevingen vergelijkbare rol. Hoe dat ook zij, een gedachtewisseling over wat goed en relevant onderzoek is, is niet altijd makkelijk tussen beoefenaren van verschillende disciplines en zeker niet tussen juristen en veel anderen.

De confrontatie tussen het recht en andere disciplines ervoer ik gedurende mijn periode als lid van het bestuur van (destijds) MaGW⁵ van NWO en als lid van verschillende commissies die onderzoeksgelden verdeelden. De publicaties die rond die tijd verschenen naar aanleiding van het artikel van Carel over de aard van de rechtsgeleerdheid c.q. -wetenschap hebben sterk bijgedragen aan de bewustwording van de eigenaardigheden ervan. Dat heeft mij, en naar ik hoop ook anderen, geholpen om in NWO-verband iets beter te begrijpen hoe de collega's uit andere disciplines tegen de zaken aankeken. Dat wil niet zeggen dat tussen of binnen andere disciplines geen verschil van mening zou bestaan over de perceptie van wat relevant en goed onderzoek is. Naar mijn indruk bestaan tussen en binnen die disciplines soms grote verschillen. Juristen kunnen elkaar in het algemeen wel goed verstaan, ook al werken zij op verschillende deelgebieden van het recht, in ieder geval voor zover het gaat om de manier van onderzoek doen.

EEN BIJDRAGE OVER 'KLASSIEK, DOGMATISCH' JURIDISCH ONDERZOEK

Binnen de Groningse rechtenfaculteit rees op enig moment de vraag of het mogelijk zou zijn om ten behoeve van een paar universitaire gremia ('centraal', zoals dat heet) een kort stuk te schrijven waarin de eigenaardigheden van het juridische onderzoek werden uitgelegd aan niet-juristen. Pauline Westerman, hoogleraar rechtsfilosofie, en ik hebben toen een kort stuk geschreven, waarin we onze kijk hierop gaven. Daarbij was onze focus het typisch juridische onderzoek dat door juristen op alle deelgebieden van het recht wordt verricht en dat ook wel wordt aangeduid met – naar mijn mening ongelukkige – termen als 'klassiek' juridisch onderzoek of 'dogmatisch' c.q. 'doctrinair' onderzoek. Dit verwijst allemaal naar onderzoek waarbij aan de hand van juridische bronnen (zoals verdragen, wetgeving, rechtspraak, rechtsbeginselen, debatten in de juridische literatuur etc.) wordt gewerkt aan zaken als heldere begripsvorming (hebben we het over hetzelfde?), duiding van het recht (wat houdt het in, waar zitten lacunes en inconsistenties?), ontwikkeling van het recht (welke kant gaat het op en waarom?), de samenhang tussen onderdelen van het recht (is het coherent, worden gelijke gevallen gelijk behandeld, worden op deelterreinen voor problemen gelijksoortige oplossingen gekozen, krijgen gelijksoortige belangen hetzelfde gewicht?) en het verwerken van nieuwe juridische, maatschappelijke

5 Het domein Maatschappij en gedragswetenschappen (MaGW) is nadien binnen NWO opgegaan in het Domein Sociale en Geesteswetenschappen.

of technische ontwikkelingen in het rechtssysteem (bijvoorbeeld internationalisering en europeanisering, klimaat of corona, internet en sociale media). Binnen dit onderzoek is ook ruimte voor debat over de richting waarin het recht zich zou behoren te ontwikkelen. Dat geldt in ieder geval voor zover het gaat om voorstellen tot verbetering aan de hand van perspectieven waarin zaken als begripsvorming, consistente en coherentie van het recht centraal staan. Het is deels een definitiekwestie in hoeverre men onderzoek naar verbetering van het recht vanuit andere perspectieven ook nog wil scharen onder dit soort typisch juridisch onderzoek.

Voor juristen is tamelijk vanzelfsprekend wat met dit soort 'klassiek', 'dogmatisch' of 'doctrinair' juridisch onderzoek wordt bedoeld. Maar 'klassiek' klinkt niet innovatief, ook al is het onderzoek inhoudelijk baanbrekend. En 'dogmatisch' en 'doctrinair' doen denken aan rigide standpunten en gesloten denkramen, terwijl er vaak wordt gezocht naar alternatieven of aanpassing van het recht aan veranderende omstandigheden. Dogmatisch is volgens Van Dale 'geen tegenspraak duldend' en 'apodictisch', doctrinair is 'bekrompen en hardnekkig vasthoudend'. Zo wil je jezelf niet presenteren.

EEN VERLATE VOETNOOT

De voor juristen onschuldige begrippen als 'klassiek' of 'dogmatisch' lieten wij dus weg uit onze beschrijving van typisch juridisch onderzoek. Een en ander benoemden wij niet in ons stuk toen dit vervolgens in het NJB werd gepubliceerd.⁶ Achteraf beschouwd is dit wellicht een gemis, omdat de publicatie de indruk heeft kunnen wekken dat onze beschrijving van het typisch juridische onderzoek als exclusief zou zijn bedoeld voor alle vormen van juridisch onderzoek. Dat dit laatste niet beoogd was, zou wellicht uit het stuk kunnen worden afgeleid. Daarin wordt ook melding gemaakt van inclusiviteit van methoden en, zoals blijkt uit de voetnoot bij het stuk, lag in het begrip 'rechtssysteem' geen beperking besloten en wordt bijvoorbeeld het bestaan van subsystemen niet ontkend. Maar een zender is natuurlijk niet degene die de betekenis bepaalt van de boodschap. Een verduidelijkende voetnoot in dit opzicht had in ons stuk niet misstaan.

6 Westerman en Wissink 2008.

RELATIVEREN

Ik denk dat het door Carel aangezwengelde debat de juridisch onderzoekers in Nederland wel geholpen heeft. Tegelijkertijd voel ik ook wel tot op zekere hoogte mee met de relativerende woorden van mijn Groningse collega Anne Ruth Mackor, die stelde dat rechtswetenschappers zouden moeten ophouden met elkaar over hun methodologie te discussiëren en zich te plooiën naar een model dat de rechtswetenschap niet past. In plaats daarvan zouden zij zich, aldus Mackor, moeten afvragen op welke wijze zij aan wetenschappers van andere disciplines duidelijk kunnen maken wat zij doen en waarom dat wat zij doen van academische waarde is.⁷ Dat laatste moet in ieder geval gebeuren. Waar disciplines met elkaar onder één dak moeten werken, kan het voor elke deelnemer noodzakelijk zijn om een stap te zetten in de richting van de ander om de eigen aanpak uit te leggen en om te begrijpen hoe de ander tegen de dingen aankijkt. Terugdenkend aan deze ervaringen heb ik grote bewondering voor het vermogen van Carel Stolker om zich te verstaan met de beoefenaren van alle verschillende wetenschapsgebieden waarvoor hij zich in zijn werk voor de Leidse Universiteit heeft ingezet, en met alle anderen die bij het bestuur en de organisatie van een universiteit betrokken zijn.

LITERATUURVERWIJZINGEN

- A.R. Mackor, 'Tegen de methode', *NJB* 2007/1244.
J.M. Smits, *Omstreden rechtswetenschap*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009.
C. Stolker, "'Ja geléerd zijn jullie wel!'", Over de status van de rechtswetenschap', *NJB* 2003/15, p. 766-778.
A. Verheij, 'Voor de rechtbank staat een been. Over de aard en de taak van de rechtswetenschap', *NJB* 2020/2005.
P. Westerman en M. Wissink, 'Rechtsgeleerdheid als rechtswetenschap', *NJB* 2008/440.
R.M. Wibier, 'De taak van de rechtswetenschapper. Recht als volwaardige wetenschappelijke discipline', *NJB* 2020/814.

7 Mackor 2007.